

MŰHELY

Murádin Jenő

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület képtári gyűjteményének történetéhez

Feldolgozatlan az Erdélyi Múzeum-Egyesület képzőművészeti gyűjteményének és 1913-tól nyilvánossá lett képtárának története. Elmélyült kutatás ebben a témában nem is lehetséges mindaddig, míg az EME működésének levéltári forrásai ismét kutathatóvá nem lesznek, vagy reményeink szerint vissza nem kerülnek az újralakult intézmény jogos birtokába.

Az a kevés szakirodalmi utalás, mely rendelkezésünkre áll, néhány tárgyszerű, inkább kiindulópontnak tekinthető adatközlésben merül ki. Ezek között a Bánffy Dénesné hagyatékára vonatkozó utalások fontosak, mivel a képtár nyilvánossá válásakor is ezt tekintették az „alapgyűjteménynek”.¹ Özvegy Bánffy Dénesné hagyatékából jutott hozzá az egyesület 59 képhez, melyek sokáig raktározva állottak, s csak kérelemre és időpontot egyeztetve tekinthették meg érdeklődők.

Kevésbé ismert körülmény, csupán Kelemen Lajos utalt rá néhány szóval,² hogy még az EME 1859-es megalakulása előtt már történtek följajánlások egy erdélyi múzeumi képgyűjtemény létrehozására. Az alkalmat erre az 1841–1843 között Kolozsváron tartott erdélyi országgyűlés nyújtotta, és az ott megvitatott kérdések során hangzottak el ilyen megnyilatkozások. Ezen a diétán vitatták meg ugyanis a föllállítandó Erdélyi Múzeum már körvonalazódott tervét, és kérték jóváhagyását az uralkodóhoz intézett feliratban. Gr. Kemény József rendkívüli értékű könyv- és kéziratgyűjteményét, gr. Kemény Sámuel ásványgyűjteményét ajánlotta föl a múzeumnak. Példájuk megmozgatta a közvéleményt. A diéta küldöttei között, de rajtuk kívül is találunk csatlakozókat. Ezek közé tartozik a témánkhoz – a múzeumi képgyűjtemény létrejöttének tényleges vagy virtuális előzményeihez – kapcsolódva Goró Lajos és Ágotha János följajánlása.

Mindezek megtalálhatók az országgyűlés jegyzőkönyvében, s beszámolt róluk a reformpárti ellenzék fóruma, a Méhes Sámuel szerkesztette Erdélyi Híradó is. E dokumentumokból és közlésekből egyébként az is kiderül, hogy a kezdeményezők és támogatók nagy bizakodással jószerint biztosra vették a múzeumalapítás megvalósulását.

Goró Lajos portréja.
Szathmári Pap Károly litográfiája, 1842

¹ *Útmutató az Erdélyi Nemzeti Múzeum Képtárában*. Művészettörténeti bevezetéssel ellátta Rózsaffy Dezső dr., összeállította Merész Gyula. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának kiadása, Kvár 1913.

² Kelemen Lajos: *Művészeti adatok az Erdélyi Múzeum-Egyesület irománytárában*. Művészet 1912. XI. évf. 218–227.

Nem számoltak sem a szász küldöttek ellenvéleményével (akik az alapítás országos jellegét vitatták), sem a bécsi udvar (a mindenben gyanúsát látó metternichi politika) elutasításával. A múzeumalapítás több mint másfél évtizedet halasztódott, és egy más korszakban, a reformkortól eltérő politikai konstellációban jött létre.

Az alább idézett szövegek mindezek ellenére meggyőző erővel közvetítik felénk azt a közhangulatot, mely a magyarság szellemi fölemelkedésének szándékával kívánta az intézményalapítást támogatni.

Alljon itt előbb Goró Lajos mérnökkari őrnagynak, az országgyűlés követének 1842. december 30-án a diétán elhangzott fölszólalása.³

„Tisztelt Karok és Rendek!

A közjó és haszon előmozdításáért forrón buzgó gróf Kemény József és Sámuelnek, kis hazánk oltárára mint elsők letett, tiszteletet gerjesztő és művelődést sugárló nagyszerű áldozatuk következtetésében már országosan megalapított múzeum számára [...] bátorlalom én is egy fővényszemet [...] tisztelettel ajánlani[...] úm. 1-ször Wanderungen durch Pompeji című munkámat 20 metszett rajzzal, in folio⁴ pompás példányban; e mellett még 350 darab – német, ánglus, magyar, francia és olasz válogatott könyveket, többnyire az architektúráról, archaeológiáról, mathezisről és szép mesterségekről.

2-szor. A halhatatlan Tizian híres Danae-jának vagy aranyesőjének⁵ egy nápolyi igen nevezetes festő által készített másolatát olajos festékben; mintegy hat láb hosszúságú, öt láb széleségű. – Ennek eredetije Velenczében – Palazzo d' Oro-ban van, melyért az ángolok temérdek summát ígértek, de maig sem kaphatták meg.

3-szor. 450 régi római eredeti pénzgyűjteményemet.

4-szer. Egy – mintegy 40 darab császári aranyat nyomó – tiszta arany monetát, melynek egyik oldalán a múzsák pantheona, ezen körülírással: Ingenio et Industriae, a másik oldalán Max, báváriai király⁶ képe remekül van kiállólággal jelezve, és amellyel még 1825-ben méltóztattott ezen koronás fő engemet egy hozzám intézett, tulajdon és eredetileg most átadandó levele mellett kegyelmesen megajándékozni.

Mindezen csekély ajándékokat oly móddal vagyok bátor ajánlani, hogy az említett kép és könyvek halálom után adassanak által; a régi pénzgyűjteményem és aranymonetám, Pompeji munkámmal együtt akkor, midőn a TT. KK. és RR. [Tekintetes Karok és Rendek] parancsolni fogják.

Kérem a TT. Karokat és Rendeket, méltóztassanak ezen kis ajánlatomat oly kegyességgel fogadni, amely hazafiúi buzgó szeretetből teszem azt – s méjj tisztelettel öröklök

a Tekintetes Karoknak és Rendeknek
alázatos szolgálója

agyagfalvi Goró Lajos s. k.
cs. k. ingineur őrnagy⁷

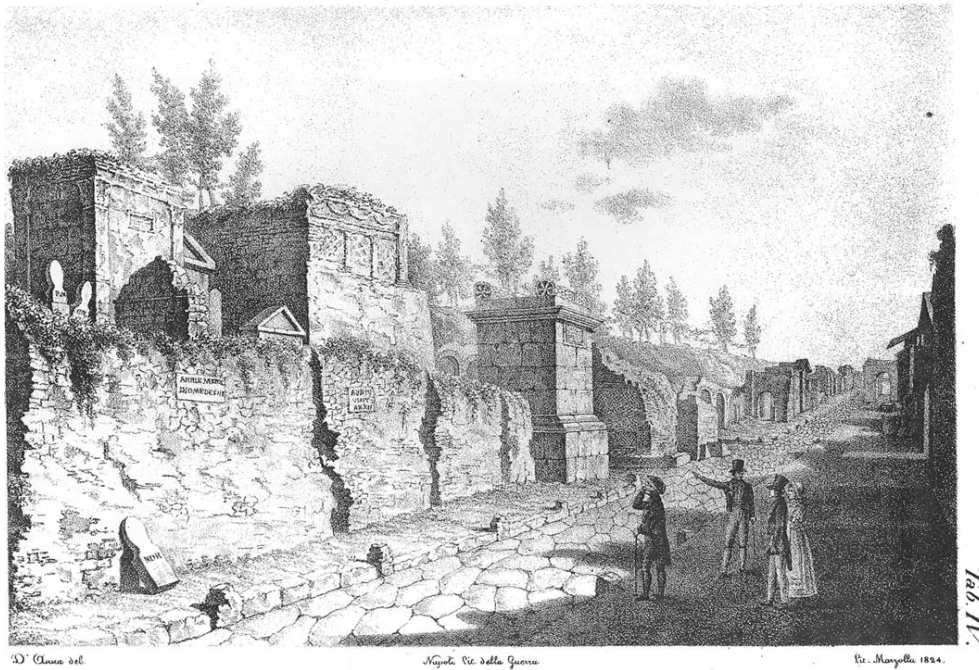
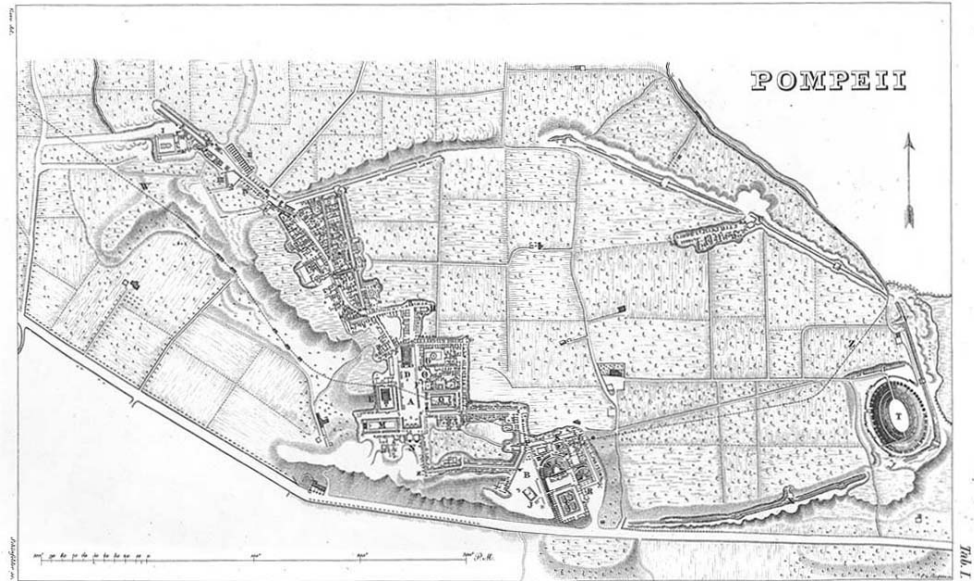
³ A szöveget a mai helyesíráshoz közelítő formában közöljük, de megőrizve a hangtani és tájnyelvi sajátosságokat.

⁴ fölió – ivrétalak

⁵ Tiziano Vecellio (1488/90–1576), az érett reneszánsz nagy mesterének egyik mitológiai képfeldolgozásáról van szó, valószínűleg az 1545–1546 körül készült, *Danae Ámorral* című festményről, amely ma a nápolyi Museo di Capodimonte gyűjteményében látható. Tiziano munkáiról számos rézkarc és fametszet készült, s ugyanígy másolatok is.

⁶ I. Miksa (1756–1825) a pozsonyi békében királlyá lett Bajorország uralkodója.

⁷ *Az Erdélyi Nagyjefedelemesség s hozzá visszakapcsolt Részek három Nemes Nemzeteiből álló Rendeinek [...] országgyűlésökről készített Jegyző-könyv.* Kolozsvárt az Ev. Ref. Főiskola Könyv- és Kő-nyomó Intézetében, 1841. 569–570. (A továbbiakban: *Jegyzőkönyv.*)

Pompeji térképe és kép a feltárt romokról. Lapok a Bécsben megjelent albumból

Az országgyűlési Jegyzőkönyv a fentieket követő bejegyzése szerint a Karok és Rendek „il-
lő méltánylással fogadván, köszönet szavazása mellett ezennel meghatározták, hogy [az ado-
mányozó] neve iktattassék bé a többi alapító atyánkfiai iránt alkotandó törvényjavallatba”.⁸

A múzeumnak adakozó Goró Lajos portréja megmaradt abban a könyvatos diétai arckép-
csarnokban, melyet Szathmári Pap Károly készített és adott ki könyvomatban 1842-ben. Élete
delén túl levő, nyugodt tartású, magas homlokú férfit ábrázol a kép, katonai mundérban, kitün-
tetésekkel.

A pompeji romokról írt és saját rajzaival, térképével, ábráival díszített könyve megőrizte
nevét az utókor számára. Művészeti lexikonok emiatt tartják számon. Ami pályáját illeti, arról
is kideríthető néhány pontos adat.

Az agyagfalvi előnevet viselő Goró családot 1614-től az udvarhelyszéki primipilusok, lőfő
székelyek között említik.⁹ Goró Lajos azonban már a Székelységtől távol, a Hunyad vármegyei
Déván született 1786. június 14-én. Bécsben végzett hadmérnöki akadémiát, és részt vett a Na-
poleon elleni 1809-es asperni ütközetben és az 1813–14-es hadjáratokban. Tovább szolgálva, a
carbonari mozgalom leverésére szent szövetségi jóváhagyással indított osztrák büntető-
expedícióval 1821-ben ő is bevonult Nápolyba. Ezt az időt használta ki arra, hogy a Vezúv
kitörése miatt elpusztult római város, Pompeji romjait tanulmányozza, ott maga is ásásokat
végezzen, és több (litográfiába áttett) rajzával mindezt megörökítse. Építészeti megbízásokat
is kapott; tervei szerint építette föl Winkler György 1834–1836 között a kolozsvári Szent
György kaszárnyát.¹⁰ Módos, vagyonos állapota lehetővé tette, hogy értékes könyveket, régi
pénzeket, műtárgyakat vásároljon. Szolgálatának megbecsülését jelzi, hogy az 1841–1843-as
erdélyi országgyűlésen mint az udvar által kinevezett királyi hivatalos vegyen részt. A festő
Barabás Miklós is ismeretségbe került vele, *Önéletírásában* az 1830-as évek elejéről említi
mint „nyug. mérnökkari kapitányt, ki a pompeji ásításokról írt munkájával tette volt nevét is-
meretessé”.¹¹

A Bécsben 1825-ben kiadott könyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményében meg-
maradt. A címlap nélküli példány innen került át a kolozsvári Egyetemi Könyvtárba.

Mi történt a Tizian-másolattal, azt egyelőre nem sikerült kideríteni. Az 1913-ban megnyílt
képtár tárgymutatójában nem lelhető föl. Ám ehhez hozzá kell tenni, hogy az akkor az Erdélyi
Nemzeti Múzeum Képtáraként nyilvánossá és látogathatóvá lett gyűjtemény csak azokat a mű-
veket mutatta be, melyek a Bástyá utca 2. szám alatti épület második emeletén a 14 teremben
elfértek.¹² Itt elsődlegesen azoknak az alkotásoknak kellett helyet találni, melyeket magyar
állami letétként a budapesti Szépművészeti Múzeumból irányítottak át Kolozsvárra.¹³

Goró Lajos 1843. november 14-én Szebenben elhunyt. Az erdélyi diéta már az év február-
jában bezárult, és nyilvánvalóvá lett, hogy az Erdélyi Múzeum létrehozására egyelőre nincsen
mód.

Nemcsak Goró felajánlásának, illetve hagyatékának sorsa ismeretlen, hanem a már említett
Ágotha Jánosé is, akit hasonlóképpen lelkesített a múzeum-, illetve képtáralapítás gondolata. A

⁸ Jegyzőkönyv, 570.

⁹ Pálmay József: *Udvarhely vármegye nemes családjai*. Székelyudvarhely 1900. 84.

¹⁰ Kelemen Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok*. II. köt. Kriterion Könyvkiadó, Buk. 1982. 364.

¹¹ *Márkosfalvi Barabás Miklós Önéletrajza*. Erdélyi Szépművészeti Céh, Kvár 1944. 105–106; Barabás Szebenben ismer-
te meg az akkor még kapitányi rangú hadmérnököt. Zokon vette azonban, hogy másodszeri találkozásukkor Goró már nem
emlékezett a festőt munkával is kecségtető meghívására Gyulafehérvárra.

¹² *Az Erdélyi Múzeum képtára*. Újság 1913. február 25. XV. évf. 48. sz. 3.

¹³ Útmutató az Erdélyi Nemzeti Múzeum képtárában. 3–4.

szebeni rajztanár a közélettől távol, levélben fejtette ki adományozási szándékát. Levelét a diéta 1843. január 28-i ülésén olvasták föl és foglalták jegyzőkönyvbe.

„Tekintetes Karok és Rendeik!

Az erdélyi országos múzeumnak létrejött dicső megalapításával én is bátorkodom ezennel magam csekély munkáim gyűjteményéből a főbbeket, mint szorgalmam zsengeit, művészeti legdrágább kincseimet az édes hazának legmagasztosb oltárára fölnyújtani, úgymint: dicső Ferdinánd király, Széchenyi István gróf nagy hazafi és Vörösmarty Mihály első rendű magyar költész olajban festett mejjképeit.

Forró buzgalommal könyörgök ezek iránt a Tekintetes Karoknak és Rendeeknek, fogadják ezeket én tőlem, ez Erdély hazáiban szegény székely rajztanártól, oly kegyességgel, minő forró indulattal és készséggel, úgy hódoló mély tisztelettel ajánlom saját kezem munkáit az említett hazánk ilyszerű dicső oltárára; legnagyobb tisztelettel lévén

alázatos szolgája

Sz. Udvarhelyi Ágotha János, a n. szebeni királyi főnormális oskolánál festész tanár.

»¹⁴

Ágotha János neve sem ismeretlen a magyar szakirodalomban. Életének néhány tárgyszerű adatát az Éber–Gombosi-féle *Művészeti lexikon* rögzíti. Eszerint Tordán született 1808. február 29-én, és elhunyt Nagyszébenben 1880. április 28-án.¹⁵ Mint udvarhelyi származású festőt számon tartotta Varga Nándor Lajos a székely képzőművészekre vonatkozó átfogó névjegyzékében.¹⁶ Legtöbbet Lyka Károly derített ki róla a biedermeier kor művészetéről írt nagyszabású művében. Tudott róla, és idézte is Ágothának a diétához írt levelének sorait. Lyka tárgyilagos leírása mögül is kiérzik valami meghatódottság, amellyel a festő följajánlását, nagylelkű gesztusát méltatta.¹⁷ Mert Ágotha János a legszegényebb, legelesettebb művészek közé tartozott, kinek pályáját éppen nyomorúságos helyzete kényszerítette bele a rajztanárok mindennapi robotjába. Barabás Miklós tanítványa volt Pesten, majd a bécsi akadémiát látogatta. Nélkülözései miatt azonban tanulmányait 1836–1837 körül kénytelen volt abbahagyni. Szébenben telepedett le, ahol rajzórákat adott, majd 1838-tól élete végéig gimnáziumi rajztanárként működött. Festett arcképeket, oltárképeket, készített könyvomatokat is.

Az ő hagyatékának sorsa is homályban maradt, éppúgy, mint a Goró Lajosé.

¹⁴ Jegyzőkönyv, 662.

¹⁵ Éber László–Gombosi György: *Művészeti lexikon*. I. köt. Bp. 1935. 13.

¹⁶ Varga Nándor Lajos: *Székely képzőművészek s a rájuk vonatkozó irodalom*. = *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. A Székely Nemzeti Múzeum kiadása, Sepsiszentgyörgy 1929. 727–737.

¹⁷ Lyka Károly: *Magyar művészet 1800–1850. A táblabíró-világ művészete*. Harmadik kiadás. Bp. é. n. 105–106, 120.